

t é m a

Měli jsme se bránit?

Co všechno se
mohlo stát, kdyby
se Československo
v roce 1938 postavilo
Hitlerovi silou

JAN H. VITVAR

Neprojdou! (Kulometné hnízdo Československé armády během zářijové mobilizace kdesi v pohraničí – vojáci mají na hlavách přilby zbylé ve skladech ještě po rakousko-uherské armádě)

J

e to neustále se opakující otázka novodobých českých dějin. Měli jsme se v roce 1938 bránit? Naposledy ji znovu otevřel šéf nakladatelství Academia a autor několika úspěšných průvodců naší historií Jiří Padevět. „Měli. A to i přesto, že bychom se neubránili. Válka by stála mnoho životů, zřejmě i mezi civilisty, země by utrpěla nemalé materiální škody. Nebyla by ale zlomena páteř tohoto národa. Nezůstaly by tady stovky tisíc smeteno,“ napsal nedávno v Hospodářských novinách a dodal, že podvolení se mnichovské dohodě bylo „kapitulací svědomí“.

Zkusme se tedy vrátit do září 1938 a hypoteticky si představit, co by se dělo, kdyby se československá armáda z hranic po mnichovské konferenci nestáhla bez boje. A jakou cenu bychom asi za toto uchování si svědomí zaplatili.

Dali jsme si na ně

Československou obranyschopnost tehdejších dnů zmapovalo po revoluci nepřeberně publikací věnovaných prvorepublikové armádě. Jednou z posledních je kniha Jiřího Suchánka a Jaroslava Beneše *Mobilizace ve fotografii*. Dvojice historiků v ní detailně popisuje chvíle největšího vzepětí vojska ve dnech, kdy vrcholila mezinárodní jednání vedoucí ve finále k mnichovské dohodě. Mobilizaci vyhlásil 23. září 1938 ve 22.30 rozhlas během schůzek Adolfa Hitlera s britským premiérem Nevillem Chamberlainem. Pod velením hlavního velitele Ludvíka Krejčího se měli ke svým jednotkám během 48 hodin dostavit záložníci, aby armádní síly navršili na maximální stav.

V zemi se následující dva dny prakticky zastavil vlakový provoz pro civilisty, veškeré spoje byly vyhrazeny pro armádu. Plných 126 tisíc záložníků výzvu k mobilizaci neuposlechlo (šlo převážně o příslušníky jazykových menšin v čele s českými Němci, kteří neměli mnoho důvodů cítit k mladé republice lojalitu až za hrob – a i tak jich drtivá většina narukovala). Přesto mohla 25. září armáda ohlásit, že ji aktuálně tvoří 1 127 000 plně ozbrojených mužů. S onou „plností“ to však bylo velmi relativní.

Československá armáda se totiž začala modernizovat pozdě. Její přizpůsobování se Hitlerovým čím dál agresivnějším silám se rozběhlo až zhruba od roku 1937. Tehdy se začal kolem hranic stavět hlavní pilíř obrany, takzvaná betonová hranice. Bezpečnost republiky mělo po vzoru francouzské Maginotovy linie zajistit 1276 těžkých a 15 463 lehkých bunkrů, které měly v prvních dnech úderu zadržet hlavní nápor útočníka, umožnit soustředění sil na Moravě (případně ústup na Slovensko) a poskytnout čas při čekání na příchod spojenců z Velké Británie a Francie.

Společnými silami pak měl být proveden protiútok, který by zahnal nacisty zpátky na jejich území. V plánech se počítalo i s případnou pomocí Sovětského svazu, s jehož podporou by k rozhodujícím bitvám mohlo dojít zhruba měsíc po začátku války někde u břehů německé řeky Rýn.

Dokončení životně důležitého pevnostního pásma však bylo plánováno až na rok 1951. V kritickém září 1938 bylo hotovo pouze 21 procent těžkých objektů, a to ještě bez hlavní výzbroje v podobě dalekonosných houfnic chránících území okolo pevností. Když došlo k mobilizaci, před většinou z pevností, na kterých často ještě ani nestačil zaschnout beton, stála obyčejná polní děla krytá dřevěnými fošnami. Lehkých bunkrů, takzvaných řopíků, byly dokončeny dvě třetiny, čili zhruba deset tisíc.

Armádě navíc chyběly protitankové pušky, které byly nutné ke zpomalení největší německé hrozby, tankového vojska, jež dosahovalo počtu přes tři tisíce lehkých a středních tanků. Čechoslováci měli pouze 300 lehkých tanků, jejichž konstrukce nemohla proti německým strojům obstát. Protiletadlové dělostřelectvo prakticky neexistovalo, s německými stíhačkami a obávanými střemhlavými bombardéry se mohly utkat jen zastaralé dvouplošníky bez jakéhokoli pancéřování (i zde se v případě války počítalo se zahraniční pomocí). Na rozdíl od Němců Čechoslováci nedisponovali ani výsadkáři, ani oddíly pracujícími s chemickými látkami.

Tohle byl ve skutečnosti stav výzbroje, kterou si demonstrující davy vymohly na vládě v předvečer vyhlášení všeobecné mobilizace voláním zoufalých daňových poplatníků: „Dejte nám zbraně, dali jsme si na ně!“

Dílo zdravého rozumu

Československo přijalo mnichovskou deklaraci přesně týden po mobilizaci, 30. září 1938. Během následujících hodin se bez boje stáhlo z hranic. Vojáci tak neměli šanci ukázat, jak dlouho by se svým omezeným zbrojním arzenálem dokázali Německu vzdorovat. Vzhledem k situaci republiky sevřené mezi tři nepřátelské státy (Maďarsko i Polsko byly po vzoru Německa rozhodnuté si též zabrat pohraniční území obývané svými menšinami) a absenci zahraniční pomoci by byl průběh války zřejmě velmi krátký a na československé straně by si vyžádal obrovské oběti.

Jak velké? O tom se historici prou prakticky už od roku 1938. Ve hře byla spousta proměnných, které mohly situaci radikálně změnit na naší i na německé straně. V případě Československa bylo pochopitelně největší otázkou, zda by se Británie, Francie či Sovětský svaz do bojů po vypuknutí války nakonec přece jen nezapojily (následující zkušenost německé invaze do Polska ovšem v případě SSSR vyvolává spor o to, po boku koho by východní mocnost ve válce stála). A v případě Německa se nabízí hned několik hypotéz, jež by jeho šance na úspěch zásadně snížily – například že by se velení jeho armády, která ještě nebyla zcela připravená na boj, mohlo vzepřít svému hlavnímu veliteli (*viz text v tomto čísle na str. 59–62*).

Pokud by ale zůstaly karty rozdané tak jako v září 1938 i následující dny a týdny, byl by průběh konfliktu jednoznačný

Dokončení
životně
důležitého
pevnostního
pásma bylo
plánováno až
na rok 1951.

a nutně by skončil fatální prohrou. Z českých historiků se tuto teorii jako první odvážil publikovat Jan Tesař v roce 1989 v dnes už legendární studii *Mnichovský komplex čili Příspěvek k etologii Čechů*. Po rozebrání chmurného stavu naší armády v ní došel k přesvědčení, že „rozhodnutí nebojovat bylo dílem zdravého rozumu“ a že za tento rozum vděčíme tehdejšímu prezidentovi Edvardu Benešovi. Protože ten měl jako vrchní velitel armády nejlepší přehled o tom, v jaké kondici se nachází. A když si uvědomil, co by nás čekalo, nařídil jí raději složit zbraně.

Co by se stalo, kdyby tak Beneš neučinil, na tom se historici neshodují. A snaží se do teorií ani nepouštět s argumentem, že tohle „co by kdyby“ není vědecká disciplína. Jak by tedy průběh války s Německem mohl na podzim 1938 vypadat?

Praha hoří

Když po neúspěšné mnichovské konferenci v západních Čechách nedaleko Chebu padnou v pohraniční přestřelce první vojáci wehrmachtu, kteří v rámci řízené provokace „omylem“ vstoupí na naše území, Hitler Československo obžaluje z terorismu vůči svým obyvatelům a německým jednotkám dá povel k útoku. Jeho hlavní síle v Čechách vzdoruje I. armáda, která se opírá o pevnostní pásmo. Klíčovou práci odvádí ale pouze relativně dokončený úsek na Náchodsku: ostatní pevnosti se po ostřelování rychle ocitají v izolaci, Němci po zničení děl stojících před bunkry pevnosti obcházejí a ze západu, severu a jihu se špatně bránitelnými úseky valí do země.

I. armáda se tedy podle plánu rychle stahuje do Povltaví, kde obsazuje připravené malé pevnůstky a umožňuje tak Praze

Proti bombardérům. (Písek připravený při mobilizaci pro hašení náletů na Prahu)

Páteř vojska.

(Rok 1938, stejnokroje z roku 1921, pušky z roku 1924)

FOTO ČTK

Nedokončené... (Lehké opevnění v Krkonoších)

FOTO ČTK

...a zastaralé. (Stíhačky Avia B-534)

připravit se na evakuaci. Hlavní město je ovšem mezitím už bombardováno. Nepřátelským letadlům nemá kdo vzdorovat, československé dvouplošníky jsou během prvních pár hodin zničeny i se svými elitními letci mnohem modernějšími německými stíhačkami. Bojuje i II. armáda bránící na severní Moravě průmyslová města a IV. armáda operující v jižních Čechách a na jižní Moravě, odkud do země pronikají tanky z anektovaného Rakouska. Mlčí zatím pouze zbraně III. armády, která je na Slovensku připravená čelit Maďarům.

Čechy o své pohraničí přicházejí (až na osamoceně se bránící pevnosti) během několika dnů. A to i kvůli očekávané zradě německých krajanů – včetně častých dezercí již mobilizovaných záložáků –, kteří ochotně pomáhají wehrmachtu odhalovat československé bunkry a polohu přesunujících se jednotek. Když se vojáci mladé republiky při ústupu dostanou k Vltavě, na obzoru mohou vidět kouř stoupající z hořící Prahy. Tenčí se zásoby munice, zásobování potravinami po útocích německých střemhlavých bombardérů na silniční uzly kolabuje.

Hořící Pražský hrad opouští prezident Edvard Beneš, který s vládou prchá na Slovensko, kam už byly předtím přesunuty korunační klenoty. Němci v Praze omylem vybombardují Národní muzeum, protože si myslí, že v něm sídlí rozhlas. Když přijdou na chybu, provedou nový nálet na správný cíl a jediný

informační zdroj v dobývané zemi utichá. V zemi propuká chaos, málokdo ví, které území ještě patří pod ochranu domácí armády a které už ne. Kolony uprchlíků směřující na východ přitom bránícímu se vojsku blokují už tak přetížené silnice a komplikují mu přesun na místa, kde by bylo potřeba.

Do konfliktu, za jehož původce je mezinárodními autoritami označeno vzdorovité Československo, se i přes enormní ztráty na životech vojáků i civilistů odmítají zapojit bývalí spojenci. Francii a Británii o pomoc z Košic marně žádá Beneš a Sovětský svaz místo „bratrské intervence“ podepisuje s Německem smlouvu o vzájemném neútočení a bez boje obsazuje nechráněnou Podkarpatskou Rus. Do bojů naopak vstupují Poláci, kteří armádě mladého státu vpadají do nechráněného boku a okamžitě zabírají Těšínsko.

Když se země začne šířit zpráva, že Praha bráněná už jen civilisty padla, dojde v Brně k ozbrojenému povstání německé menšiny a nad městem po pár hodinách pouličních bojů s českými četníky zavlaje vlajka s hákovým křížem. Oddíl SS na cestě z Moravské Třebové do Brna narazí na židovské ghetto v Boskovicích, vypálí ho a jeho 400 obyvatel postřelí v lese za městem. Přes Moravu se mezitím snaží ustupovat na Slovensko místní jednotky zdecimované týdenním bojem. Beneš je odhodlán Hitlerovi vzdorovat třeba i v ho-

Než přišla kapitulace svědomí. (Záložníci odjíždějí po vyhlášení mobilizace ke svým bojovým útvarům)

rách – stále doufá, že se spojenci vrátí ke svým slibům a přijdou na pomoc.

Jeho plán však padne ve chvíli, kdy lídr slovenských autonomistů Jozef Tiso Benešovi oznámí, že s Hitlerem osobně vyjednává o příměří a vyhlášení samostatného slovenského státu protektorovaného nacisty. Tiso vyhrožuje, že pokud Beneš nekapituluje, vstoupí na Slovensko maďarské jednotky, které budou se slovenskými dobrovolníky likvidovat trosky Československé armády.

Kapitulaci Beneš nakonec podepíše v Hitlerově osobním vlaku přistaveném na košické nádraží; německého vůdce při aktu zastupuje Tiso, neboť Hitler ve stejné chvíli nechá po Václavském náměstí potupně pochodovat tisíce válečných zajatců, kterým nařídil, aby ho zdravili vztyčenou pravicí. Hlavní velitel poražené armády Ludvík Krejčí spolu s mnoha svými muži neuposlechne a raději spáchá sebevraždu. Po 14 dnech je válka u konce.

Bilance

Kolik by měli Čechoslováci obětí? Při skutečném útoku Německa v září 1939 na Polsko padlo přes 65 tisíc polských vojáků, zajato jich bylo víc než 400 tisíc. Poláci přitom mobilizovali víceméně stejný počet mužů jako Československo o rok dřív. Němci měli při bezmála dvoumilionovém počtu invazních vojáků ztráty kolem deseti tisíc mužů. I bez přičtení invaze Rudé armády, která

po několika dnech zaútočila na Polsko z východu a zajala přes 200 tisíc vojáků, je zřejmé, že československé ztráty by byly větší.

Na rozdíl od severních sousedů by totiž domácí území armádě neposkytovalo dostatečný manévrovací prostor k ústupu a oběti by dramaticky přibývalo. Pokud by ztráty dosáhly „jen“ deseti procent, tedy něco kolem 100 tisíc padlých, dalo by se to z vojenského hlediska považovat za úspěch. K tomu je třeba připočítat desítky tisíc mrtvých civilistů, statisíce zraněných a pohřešovaných a v neposlední řadě i desítky židovských čtvrtí srovnaných se zemí a vymazaných z mapy i se svými obyvateli.

Čili pojďme rychle zpátky do reality. Ve skutečnosti ze stavu příslušníků československé branné moci a pomocné Stráže obrany státu padly mezi 21. květnem 1938 a 15. březnem 1939 při přestřelkách s německými bojovkami dvě stovky lidí. A následující ztráty ozbrojeného odboje na domácí, západní a východní frontě dosáhly zhruba 25 tisíc. Ztráty na v úvodu zmíněné náladě národa, který v roce 1938 kapituloval bez jediného výstřelu, jsou nicméně samozřejmě nevycíslitelné. A vše nasvědčuje tomu, že ještě dlouho budou. ●

▶ DALŠÍ TEXTY, VĚNOVANÉ ČESKOSLOVENSKU ZA PRVNÍ REPUBLIKY, NAJDETE VE SPECIÁLU RESPEKTU, KTERÝ VYCHÁZÍ 26. ZÁŘÍ.

▶ WWW.RESPEKT.CZ/AUDIO

ALENA WAGNEROVÁ
česko-německá
spisovatelka

„Bránit jsme se měli“ bylo skoro jednoznačné mínění v mé generaci lidí narozených ve třicátých letech, když jsme v šedesátých letech jako mladí intelektuálové o tomto tématu diskutovali. „Pak bychom byli nestěhovali sudetské Němce“ se k tomu často ozvalo. Pro nás, v roce 1938 malé děti, bylo ovšem snadné to říkat, protože jsme za Mnichov nenesli odpovědnost. Dnes ale nemohu vynechat historický kontext události: Československá vláda zcela opomenula světovou hospodářskou krizí těžce postižené pohraničí přednostně podporovat a tak posílit loajalitu německého obyvatelstva ke státu. Nechala ve štychu aktivistické a antifašistické síly v sudetoněmecké společnosti a usnadnila tím Henleinovi její proměnu v zálohu Hitlerových mocenských plánů.

Když to v roce 1935 česká politika začala chápat, bylo už pozdě. Je ovšem otázka, jestli by nám v rozhodné chvíli Británie přece jen nepřišla na pomoc, kdyby byla v československých politických elitách dostatečná vůle k odporu. V národě tato vůle byla. Od té doby, co je známo, že generál německého generálního štábu Ludwig Beck pro případ, že Hitler Československo napadne, připravoval puč k jeho odstranění a mnichovská dohoda jej překazila, je namísto otázky, jestli by projevená vůle k odporu a odmítnutí Mnichova k napadení Československa nakonec vedla, a díky nekompromisnímu odhodlání malého národa se situace v Evropě nevyvinula jinak. Cena našeho odhodlání mohla být v případě konfliktu vysoká. Ale vyšší než důsledky Mnichova a protektorátu – půl milionu mrtvých Čechů, Slováků, Židů a padlých sudetských Němců – by sotva byla. Hluboké morální důsledky frustrace politiky elitami zmařené vůle národa k odporu si v sobě neseme dodnes. A v tom promě existuje i paralela mezi Mnichovem 1938 a normalizací jako následkem 21. srpna 1968 v selhání politikých elit.

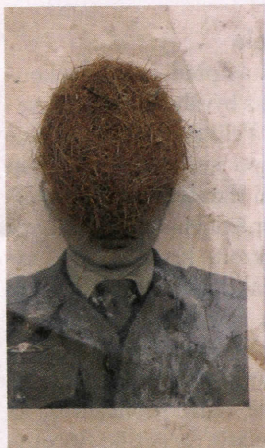

ANTOINE MARÈS
francouzský historik,
autor biografie o Benešovi

Tato často pokládaná otázka se hodí ke hře dneska běžně praktikované mezi historiky. Neboli co by se stalo, jestliže by Češi v září 1938 bojovali? Poté následuje odsouzení: viníkem je Edvard Beneš, šlo o jeho první selhání. Z Beneše se tím pádem stává obětní beránek. Historikovým úkolem je ale pohlížet na věci s odstupem a v souvislostech. První Československá republika byla založena na principu privilegovaného společenství s Francií, a to zčásti i kvůli tomu, že Spojené státy a Velká Británie se politicky stáhly z evropského kontinentu. Francie tak sice vybudovala na východ od Německa ofenzivní společenství, avšak v letech 1925–1930 sama přijala defenzivní vojenský systém. Od roku 1924 byla Francie víc a víc finančně závislá na Londýně, který ale upřed-

nostňoval především vztahy se svou koloniální říší. Tyto dva hlavní protiklady vysvětlují Mnichov. Až do září 1938 Beneš marně doufal, že stoupcenci tvrdosti a rozhodnosti porazí ve francouzské vládě pacifisty. Otázka týkající se boje Čechů ukazuje na dva další prvky: na jedné straně k boji málo vhodný tvar státu, na straně druhé defenzivní doktrína podněcovaná Francií, která se ukáže chybnou. Přijmeme-li hypotézu, že se Beneš měl rozhodnout pro boj, musíme srovnávat s pětatřicetimilionovým Polskem, jež bylo smetené za tři čtyři týdny. Česká letadla by nemohla odstartovat, všechna letiště by byla rozbombardovaná a wehrmacht by prorazil z jihu. Francouzi by nadto nic nepodnikli podobně jako v září 1939. Češi zkrátka zabránili krvavé tragédii. Odsouzení to výčitkami a špatným svědomím, jež se podepsaly na přizpůsobení se za protektorátu. Komunistická heroizace tohoto období se pokoušela na tuto poddajnost zapomenout. Francie si prošla stejným procesem. ●

▶ VÍCE ODPOVĚDÍ NAJDETE NA WWW.RESPEKT.CZ/TÉMA

Ji.hlava uvádí: CENA RESPEKTU 2018

Týdeník Respekt ve spolupráci s Mezinárodním festivalem dokumentárních filmů Ji.hlava vyhláší novinářskou soutěž o nejlepší televizní, video či online reportáž s politickým nebo společenským tématem.

Soutěž je otevřena všem médiím a platformám, které podporují kvalitní, nezávislou a odpovědnou žurnalistiku. Přihlášena mohou být díla odvíšená od 1. října 2017 do 1. října 2018.

Uzávěrka přihlášek je 3. října 2018. Další informace a postup, jak reportáž přihlásit, najdete na www.ji-hlava.cz/cenarespektu.

Vítěz bude vyhlášen na Slavnostním zahájení 22. ročníku MFDF Ji.hlava.